

Igen ám, de a szónak a 2. jelentése: 'más személyek jelenléte nélkül' míg a 3. 'négy szemközti', végül a 4. 'csupán, kizárólag'.

Mint láttuk, ezek a jelentések már nem csupán egyetlen személyre utalhatnak.

Lássunk két példát!

A házban egyedül vagyunk, mert a többi lakó elutazott.

Mivel egyedül vagyunk, elmondhatom neked a titkot.

A másik ilyen „logikátlanságot” a balassagyarmati nyelvésztől, Szabó Károlytól olvastam: Zsebre teszi a kezét. Ezt a formális logika képviselői nem helyeslik; ellenvetésük: nem a zsebére, hanem a zsebébe teszi a kezét! – Persze Sza-

bó Károly is azt hangsúlyozza, amit Grétsy László, hogy a nyelvnek sajátos logikája van. Ne keressük ott a hibát, ahol nincs!

Van azonban nyelvünkben egy kissé vitatható kifejezés. Ezt a következő mondat szemlélteti: *Rég nem láttalak.* A mondatnak tulajdonképpen így az az értelme, hogy 'régem láttalak'. Ebben van némi igazság, de úgy vélem, hogy a nyelvszokás miatt már nem föltétlenül kell hibáztatnunk.

Ady Endre Elbocsátó szép üzenet című versében azonban félreérthetetlenül fogalmaz, amikor ezt írja „S régen nem vagy, mert már régen nem látalak.”

Dóra Zoltán

SCHIRM ANITA

Amikor a sok nem sok(k)

A mondanivaló megformálásánál fontos ügyelni az információ mennyiségére. Az az ideális, ha pont annyit mondunk, amennyi szükséges. De ki dönti el, hogy mi az épp elég? S mikor válik valami túl sokká, fölöslegessé, sokkolóvá, redundánssá? Redundancián olyan elemek megjelenését szokták érteni, amelyek nem járulnak hozzá az üzenet információtartalmához. A redundanciajelenségek Christian Lehmann nyomán három nagyobb csoportra bonthatók: a pleonazmusra, a tautológiára és az ismétlésre. Pleonazmus esetén a kifejezés egyik része tartalmazza a kifejezés másik részének a jelentését. Például az *új nóvum* szerkezetben a *nóvum* szó jelentése már magában foglalja az újdonságot. A pleonazmust fölösleges szószaporításként is szokták definiálni, ám a *fölszemes szószaporítás* szerkezet maga is egy pleonazmus, hiszen a szószaporításban már benne van a fölöslegesség. Amíg a pleonazmusnál a tartalmazás viszonya figyelhető meg, addig a tautológiánál a szerkezetben szereplő kifejezések egymás szinonimái. Tautológia például a *csak és kizárólag*, a *deviszont*, a *körülbelül mintegy*. De a tautológiákhoz tartoznak a szükségszerűen igaz kijelentések is, például: *a nők nők*, *a férfiak férfiak*, *a tautológia pedig tautológia*. A redundanciajelenségek harmadik csoportjánál, az ismétlésnél pedig teljes azonosság áll fenn a kifejezések között, ahogy azt a *messze, messze* szerkezet is mutatja.

A redundánsnak tűnő megfogalmazások esetén érdemes megnézni a beszédhelyzetet, a szövegtípust, valamint a beszélő szándékát is, ugyanis a fölöslegesség látszata mögött számos, egyáltalán nem fölösleges kommunikációs szándék húzódhat meg. A redundanciajelenségek mindenféle szövegtípusban megfigyelhetők: a reklámokban, a dalszövegekben, a hírekben, az interjúkban és a hétköznapi társalgásokban egyaránt. Lássuk néhány példán keresztül, mikor nem sok a túl sok, s milyen többlettartalmat közvetítenek ezek a szerkezetek.

A reklámokban a meggyőzés, a figyelemfelkeltés és a nyomatékosítás miatt alkalmazzák a redundanciajelenségeket. Például amikor egy termékhez ajándékként hozzácsomagolnak valamit, akkor hozzátesszik, hogy az *ingyenes ajándék*. Hát az ajándék épp attól ajándék, hogy ingyen van. Ilyen pleonazmus még a *hozzáadott bónusz* szerkezet is, hiszen a bónuszban már jelentésénél fogva benne van a hozzáadottság. A különböző hirdetési oldalakon a redundanciajelenségek közül az *eredeti bontatlan csomagolás* és az *originál eredeti szerkezetek* bukkanak fel, előbbivel azt akarják hangsúlyozni, hogy az áru, amit el szeretnének adni, még sosem volt kibontva, az utóbbi pedig a termék eredetiségét hivatott kiemelni. A hirdetésekben gyakori pleonazmus az *ingyen hívható zöld szám* szerkezet. Amikor bevezették a zöld számokat, akkor még nem volt közzismert, hogy ezek díjmentesen hívhatók, a magasnak gondolt percdíjak miatt az emberek nem merték tárcsázni őket, ezért eléjük kellett tenni, mintegy magyarázatként, hogy ingyen hívhatók. S hiába telt el több mint 20 év a zöld számok megjelenése óta, a szerkezetet manapság is használják. Például a koronavírus kapcsán 2020 tavaszán megjelenő tájékoztató plakátokon a Nemzeti Népegészségügyi Központ lakossági információs telefonszámai elé is odaírták, hogy azok *ingyenesen hívható, zöld számok*. Ebben az esetben a túlbiztosítás és a megértetés szándéka áll a kifejezés használata mögött.

Ugyanez a motiváció figyelhető meg azoknál a jelző szerkezeteknél is, amelyeknél az alaptag idegen eredetű, s a jelző ugyanazt fejezi ki, mint a jelzett szó. Például: *népi folklór*, *rossz ómen*, *szörnyű monstrum*, *volt exem*, *közös kooperáció*. E szerkezetekben a beszélő azért biztosítja túl a mondanivalóját, mert úgy véli, hogy a beszédpartnerre nem biztos, hogy ismeri az idegen szó jelentését, ezért a biztonság kedvéért módosító elem formájában ugyanazt magyarul is elmondja. Az ismétlődő használat által a

későbbiekben az ilyen formák a nyelvszokás részévé vál(hat)nak, és már nem feltétlenül kapcsolódik hozzájuk a megértetés szándéka.

A nyomatékositás mint kommunikációs szándék is állhat a fölöslegesnek tűnő szerkezetek mögött, ahogy azt a *teljesen ugyanaz, pontos másolat, homlokegyenest ellenkező* kifejezések mutatják. Ha például a beszélő hangsúlyozni szeretné, hogy az eredetivel megegyező dokumentumra van szüksége, akkor használja a *teljesen ugyanaz* vagy a *pontos másolat* formákat. E szerkezetek nyomatékositó szerepe könnyen ki is mutatható: a módosító elem első szótagja nagyobb hangsúlyt kap: *TELjesen üres, PONtos másolat*. De a mondatok aktuális tagolásával, azaz az ismert és az új információ megoszlásával is összefügghet a használatuk, a módosító elem ugyanis az új információt, a rémát jelöli, például: *hirtelen sugallat, előre tervezés*.

A hétköznapi társalgásokban is megfigyelhetők redundanciajelenségek. Ezeknél is igaz, hogy mindig figyelembe kell venni a szövegekörnyezetet a pontos jelentésük megadásá-

hoz. Például ha egy feleség *A férj az férj* megnyilatkozást teszi, ezzel kontextustól függően négyféle dolgot is kifejezhet: kötelezettséget, elismerést, semlegességet és általánosítást. Kötelezettség értelemben azt jelzi, hogy egy feleségnek kötelességei vannak a férje irányában, például hűségnek kell lennie hozzá. Ám azt is közvetítheti, hogy mindenki tudja, hogy van valami jó abban, ha valaki férjnél van. Ebben az esetben elismerést, megbecsülést fejez ki a megnyilatkozás. A harmadik használati köre az lehet, amikor azt kommunikálja a feleség *A férj az férj* szerkezettel, hogy egyik férj sem jobb vagy rosszabb a másiknál. Végül általánosításként is állhat, vagyis azt is jelezheti, hogy alapvetően minden férj egyforma, így tudjuk, hogy mit várhatunk el tőlük.

De talán úgy érzik már az olvasók, hogy *ami sok, az sok*, így nem is szaporítom tovább a szót, csupán azt tanácsolom, hogy a kontextus teljes ismerete nélkül ne ítéljük el az elsöre fölöslegesnek látszó szerkezeteket, hanem nézzünk a használatuk mögé, mert az üresnek tűnő fecsegés bizony nem is mindig üres.

Anyanyelvi est fiataloknak 1.

Bese Gergő atya

Elindult az Anyanyelvi est fiataloknak című sorozatunk a Józsa Judit Galériában. Blankó Miklós, az est házigazdája Bese Gergő atyát hívta első vendégül 2021. november 4-én. Gergő atya Facebook-oldalát látva nem átlagos papi életbe tekinthetünk be. Tass, Dunavecse és Szalkszentmárton plébánosa földrajz- és hittantanárként, médiaszereplőként, vloggerként, utazó „követként” mindig figyel a fiatalokra. A kereszténység örök igazságát és értékét hirdeti, de mindezt megújult, „menő” köntösben teszi. Nehéz visszaadni Gergő atya senkihez nem hasonlítható, egyszerre humoros és mégis minden mondatával elgondolkodtató egyéniségét. Az Édes Anyanyelvünkben az esten elhangzó beszélgetésből az anyanyelvi kultúráinkhoz leginkább kapcsolódó válaszokból közlünk részleteket.

Anyanyelv – egyház – szép beszéd: mi az összefüggés köztük?
Anyaszentegyházunkban a liturgia nyelvezete kötött: sok, ma már a hétköznapi nyelvben kevésbé használt szó is van benne. Amikor hittanórán olvasunk a gyerekekkel a Szentírásból vagy a tankönyvből, előfordul, hogy olyan kifejezésekkel találkozunk, mint az *angyali üdvözet*, az *áldott állapot* vagy éppen a *felemeljük a szívünket*. Az egyház nyelvezete a szlenget használó ifjúságnak távoli, így misztika lengi körül. Ezt a távolságtartást és fenntartást kell valahogyan lebontania a hittanokatatóknak és a papoknak. Rendszeresen megélem, hogy ha a gyerekekkel a Bibliából olvassuk Káin és Ábel vagy Jákob és Ézsau történetét,

nem értik. Nekünk mai nyelvre kell „fordítanunk” ezeket a szövegeket, hétköznapi nyelven kell értelmeznünk, hogy befogadhatóvá váljanak. A harmadikosaimnál tapasztalom, hogy még nagyobb gond van az olvasással, mint a nagybaknál: érződik, hogy két év kimaradt az iskolából a járvány miatt (még ha távoktatás volt is). Számomra igazi kihívást jelent közelebb vinni a gyerekekhez az egyház szóhasználatát.

A Biblia többször utal a szó erejére, az adott szó értékére. Gyengül ma a szó ereje?

Gyerekeink álarcot hordanak: más a gyerek személyisége a családban, más az iskolában, és egy másik személyiség lép színre az online térben. A személytelen online térre jellemző, hogy leírt szavaik többsége vállalhatatlan, de mivel személytelen ez a tér, úgy érzik, bármit megtehetnek ott, hiszen annak nincs következménye. A kimondott szavak, ígéret, vállalások, fogadalmak értéke sokkal kisebb, mint korábban volt. Gondoljunk csak arra, amikor a mobiltelefon nélküli világban azt ígértük, hogy holnap 3 órára a kávézónál leszünk, nem volt sok lehetőségünk a visszakozásra, ma viszont az utolsó pillanatban vissza lehet ezt vonni egy Messenger-üzenettel. Azt látom, hogy nem érzik sokan a súlyát ezeknek az online térben tett ígéreteknek. Sokszor hangot adtam annak a félelmemnek, hogy nem jó irányba megyünk az online térbe terelt társadalommal!

Annak ellenére, hogy a legtöbb pap misézik, hittant tanít, mégsem mindegyikük tud más helyzetekben a nyilvánosság előtt jól beszélni. Gergő atya, kivétel vagy ebben?